

Van leerkracht naar leerpower

Over het belang van een bekwame leerkracht voor de klas als het gaat om hoogbegaafdheid

Zoals geen twee leerlingen hetzelfde zijn, zo is ook de diversiteit tussen leerkrachten groot. Dat de ene leerkracht meer bij een specifieke leerling voor elkaar krijgt dan de andere, is dan ook geen verrassing. Wat daar precies aan ten grondslag ligt, is een belangrijke vraag. Ook bij hoogbegaafdheid hebben leerkrachten specifieke handvatten nodig als het gaat om de begeleiding van deze leerlingen in de klas.

Er zijn genoeg voorbeelden te beschrijven van hoogbegaafde leerlingen die zich niet naar potentie hebben kunnen ontwikkelen binnen het onderwijs. Er is dan sprake geweest van een mismatch tussen de leerling, de klasgenoten, de leerkracht en/of het onderwijsaanbod. Ook kunnen bepaalde omstandigheden in de thuissituatie een nadelige rol spelen. Veel leerkrachten die zich niet hebben gespecialiseerd in hoogbegaafdheid, tasten in het duister hoe dit type leerlingen te begeleiden in de klas. Het thema hoogbegaafdheid is immers geen specifiek of verdiepend onderdeel binnen de lerarenopleiding. Dit geldt overigens ook voor thema's als dyslexie, ad(h)d, depressiviteit, anorexia, vechtscheidingen enz.. De leerkracht voelt zich handelingsverlegen en ondanks grote inzet en betrokkenheid lukt het niet om goed aan te sluiten op de leerling. Met alle gevolgen van dien voor het welbevinden van de leerling (en zijn/

haar ouders) en het pad dat de leerling binnen het onderwijs volgt. Een leven lang leren, met aandacht voor en verdieping in dit soort thema's, lijkt noodzakelijk om passend onderwijs goed vorm te geven.

Passend onderwijs

Het initiëren van verdiepende deskundigheidsbevordering is belangrijk om de basis- en eventueel lichte ondersteuning binnen het onderwijs goed vorm te geven. Wanneer onvoldoende kan worden voldaan aan de basis- en onderwijsbehoeften van verschillende leerlingen, ontstaat het risico dat het onderwijs verder versnipperd raakt. Wanneer het gaat om hoogbegaafdheid, wordt regelmatig nog verkeerd ingeschat welke leerlingen hoogbegaafd zijn en wat er nodig is om hun goed onderwijs te bieden. Geen leerling is hetzelfde, en zo zijn er ook meerdere manieren waarop hoogbegaaf-

“Veel basisscholen zien nu de urgentie in van investeren in passend aanbod aan hoogbegaafde leerlingen.”

de leerlingen zich laten zien en gedragen. Leerkrachten blijken met name hoogbegaafde leerlingen te signaleren die zich netjes gedragen, goed aangepast en prettig in de omgang zijn (Davis, Rimm & Siegle, 2014). Gedrag dat minder snel aan hoogbegaafdheid gekoppeld wordt, wordt regelmatig anders geïnterpreteerd, negatief gelabeld of zelfs afgestraft. Denk hierbij bijvoorbeeld aan gedrag dat hoogbegaafde leerlingen met een groot creatief denkvermogen laten zien. Deze leerlingen 'kleuren graag buiten de lijntjes' en komen bijvoorbeeld met ongewone ideeën of oplossingen in de klas (Kim & VanTassel-Baska, 2010). Als de leerkracht dit gedrag verkeerd interpreteert en niet begrijpt, is het gevolg dat de hoogbegaafde leerling onvoldoende of op de verkeerde wijze wordt uitgedaagd (Jarvin & Subotnik, 2015). Leerlingen kunnen als 'lui' of 'druk en snel afgeleid' worden gezien, in plaats van als leerlingen die onderpresteren.

Gelukkig zien de afgelopen jaren veel basisscholen de urgentie in van het investeren in passend aanbod aan hoogbegaafde leerlingen. Hierdoor ontstaat er steeds meer acceptatie en (h)erkenning van het gedrag dat hoogbegaafde leerlingen kunnen vertonen en komt er betere ondersteuning beschikbaar aan leerlingen die (dreigen) vast (te) lopen. Er ontstaan vaste aanpakken, arrangementen, meer scholen voor voltijds hoogbegaafdenonderwijs en samenwerkingen met speciaal basisonderwijs. Meer aanbod buiten het klaslokaal op het gebied van passend onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen kan er echter juist ook voor zorgen dat de verantwoordelijkheid bij de leerkracht wordt weggehaald of dat er eerder wordt doorverwezen. Dat is zonde, want juist de leerkracht kan enorm veel voor de hoogbegaafde leerling betekenen.

De leerkracht als schakel

Een preventieve aanpak die zich richt op het versterken van de basisondersteuning aan hoogbegaafde leerlingen kan ervoor zorgen dat de leerkracht in eerste instantie de belangrijkste schakel voor de leerling is en in veel gevallen kan blijven. De houding en (onuitgesproken) verwachtingen van leerkrachten blijken van grote invloed te zijn op de motivatie en prestaties van

leerlingen (Siegle, DaVia Rubenstein & Mitchell, 2014). Een goede relatie tussen leerkracht en de hoogbegaafde leerling ontstaat wanneer de leerkracht een 'rugzak' met basisvaardigheden heeft om didactische, sociale en emotionele behoeften van hoogbegaafde leerlingen te beantwoorden. De leerkracht voelt zich hierdoor niet langer handelingsverlegen en hoeft niet door te verwijzen of externe hulp in te vliegen. Wie passend onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen wil bieden, zou daarom met name grondig moeten nadenken over effectieve deskundigheidsbevordering op dit gebied.

Het belang van de leerkracht

Wat kan een leerkracht die deskundig is op het gebied van hoogbegaafdheid exact? Wat behoort tot dat 'basispakket'? Wanneer dit duidelijk is, kunnen verwachtingen op het gebied van basisondersteuning goed gekaderd worden. Het aanbod wat betreft deskundigheidsbevordering op het gebied van hoogbegaafdheid groeit. In dit aanbod staat bijna altijd kennis over hoogbegaafdheid centraal. Echter, juist ook het vormgeven van een curriculum voor hoogbegaafde leerlingen en het begeleiden van hun leerproces – en daarbij het aanpassen van de attitude en het handelen van de leerkracht – zijn belangrijk. Figuur 1 geeft een overzicht en biedt handvatten over de benodigde kennis, vaardigheden en houding van een leerkracht met leerpower als het gaat om hoogbegaafdheid.

Figuur 1. Weergave van de kennis, vaardigheden en houding m.b.t. hoogbegaafdheid van een leerkracht met leerpowers.

Leerpowers

Bij leerpowers (of 'leerkracht', zoals prof. dr. Anouke Bakx (2019) dit in haar inaugurele reden noemt) zijn drie facetten belangrijk: kennis, vaardigheden en houding. Het onderdeel kennis houdt in dat de leerkracht een beeld heeft van wat hoogbegaafdheid inhoudt. Daarnaast leert de leerkracht ook dat het om een divers en complex construct gaat met veel verschillende aanleg- en omgevingsfactoren. Ook kent de leerkracht de behoeften van hoogbegaafde leerlingen en de verschillende gedragingen die daaruit voort kunnen komen (Davis et al., 2014; Kim & VanTassel-Baska, 2010).

Het onderdeel vaardigheden heeft betrekking op de vaardigheid van de leerkracht om het onderwijsaanbod zo vorm te geven, dat ook hoogbegaafde leerlingen wor-

den uitgedaagd en een positief welbevinden hebben. Dit betekent dat de leerkracht een basis heeft aan vaardigheden om te verrijken en versnellen op verschillende manieren en specifiek lesmateriaal zoekt of zelf ontwikkelt. De leerkracht zet pedagogische/relatieve kennis op het gebied van autonomie, relatie, competentie in en kan dit vertalen naar de behoeften van hoogbegaafde leerlingen (Bakx et al., 2020).

Het laatste onderdeel betreft de houding; de leerkracht is open en nieuwsgierig en durft kritisch te kijken naar zijn/haar eigen rol in het leerproces van de hoogbegaafde leerling (Schrover, 2015). De leerkracht neemt de leerling (en de ouders) serieus en gaat samen met hen aan de slag, durft te experimenteren en zijn/haar handelen aan te passen in concrete stappen. Hierdoor

ontstaat een realistisch en behapbaar proces waarop samen gereflecteerd kan worden. Wat gaat al goed? Hoe kan ik dat versterken? Wie kan me daarbij helpen? Wat lukt nog niet? Wat zou ik willen verbeteren? Hoe zou dat kunnen lukken?

Meer experts voor de klas

Er moet naast kennis dus vooral nog meer aanbod komen om vaardigheden en de juiste instelling aan te brengen: zo geven we de leerkracht meer leerpower. Met die insteek zijn de opleidingen tot RITHA-Specialist en Practitioner in Gifted Education vormgegeven. Bijna alle samenwerkingsverbanden (PO en VO) hebben het afgelopen jaar een beroep gedaan op de subsidie die het ministerie van OCW beschikbaar heeft gesteld voor het inrichten van onderwijs en ondersteuning aan hoogbegaafde leerlingen. Waar het ene samenwerkingsverband ook al daadwerkelijk gestart is met het uitvoeren van het opgestelde plan van aanpak, is het andere nog aan het uitzoeken hoe de realisatie zo effectief mogelijk kan worden vormgegeven. Alle plannen overziend is één ding in ieder geval zeker, de aankomende jaren zal er veel tijd

geïnvesteed worden in deskundigheidsbevordering op het gebied van hoogbegaafdheid. De kanttekening daarbij is wel dat de werkdruk is in het onderwijs momenteel al erg hoog is. Bovendien zijn er al voldoende eisen waaraan moet worden voldaan. Wij pleiten daarom niet voor uitbreiding van het takenpakket van de leerkracht om hoogbegaafde leerlingen te bedienen, maar voor een andere aanpak, waarbij leerkrachten en leerlingen gebaat zijn – óók hoogbegaafde leerlingen.

“De komende jaren zal er veel tijd geïnvesteerd worden in bevordering deskundigheid op het gebied van hoogbegaafdheid.”

Wanneer de focus op kennis, vaardigheden én de houding van de leerkracht komt te liggen, zal het hele onderwijs hiervan profiteren. Al eerder bleek dat de successen van interventies die gericht zijn op het vormgeven van onderwijs aan hoogbegaafden niet alleen effect hebben op hoogbegaafde leerlin-

gen (Little, 2018). Deze effecten zijn door het gehele onderwijs zichtbaar (Daeter, 2014). De investeringen in deskundigheidsbevordering op het gebied van hoogbegaafdheid zijn dus tevens een investering in het gehele onderwijs: “What’s good for the best, is good for the rest.”

Auteur: Sven Mathijssen,

plv. hoofdopleider bij Radboud International Training on High Ability (RITHA), www.ritha.world.

Voor de complete literatuurlijst, zie de website bij dit tijdschrift: www.pomagazine.nl/literatuur

Auteur: Marleen Hilhorst,

orthopedagoog en ECHA Specialist bij Edux, partner van RITHA Practitioner opleiding, www.edux.nl.

Op woensdagmiddag 3 februari 2021 organiseren Marleen Hilhorst en Sven Mathijssen een gratis te volgen webinar (onderdeel van de Edux college tour) met als thema: ‘Hoogbegaafdheid en passend onderwijs: de leerkracht als schakel’. Meer info: www.edux.nl.